

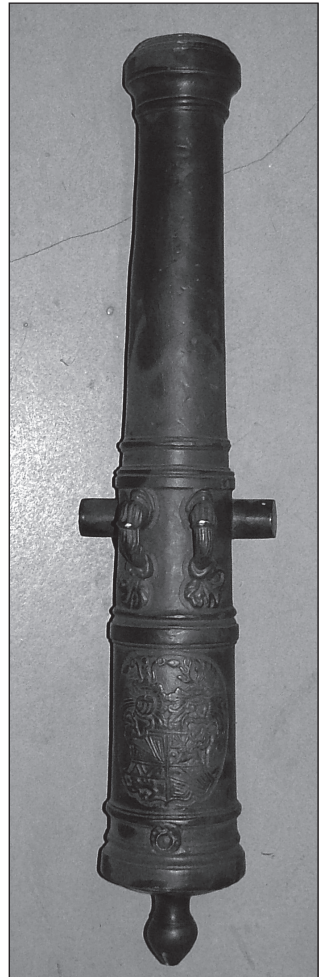
RODOVÝ ERB NA POĽNOM DELE V SLOVENSKOM NÁRODNOM MÚZEU- -ARCHEOLOGICKOM MÚZEU

JANA ORŠULOVÁ

V zbierkach Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave je pod evid. č. AP 26 305 hlaveň poľného dela, datovaná do prvej polovice 18. storočia. V samostatnej štúdii sa delu venoval P. Habáň (2007, 259 n.). Tento zbierkový predmet je zaujímavý nielen ako dobre zachovaná zbraň, ale aj ako cenný prameň obsahujúci originálnu súdobú heraldickú pamiatku. Podľa prvej publikovanej informácie je delo vyzdobené erbom šľachtického rodu Haller. Cieľom tejto práce je opis, bližšia identifikácia rodového erbú a hľadanie možných súvislostí príslušníkov rodu s ich pôsobením na Slovensku, resp. pokus o vysvetlenie výskytu tohto predmetu na území dnešného Slovenska. Z genealogickej, heraldickej a ďalšej literatúry o rode preto uvádzame údaje, ktoré sú podľa nášho názoru zaujímavé v súvislosti so zbierkovým predmetom SNM-Archeologického múzea.

Najstaršie doklady o Hallerovcoch sú z prelomu 12. a 13. storočia z územia dnešného Nemecka a dokumentujú pôvod a starobylosť rodu. V roku 1198 sa spomína ako účastník rytierskeho turnaja v Norimbergu aj bližšie neurčený člen rodu Haller. Najstaršou heraldickou pamiatkou na Hallerovcov je (dvoj)erb z 13. storočia na portále kostola v Norimbergu, ktorý sa spomína v Siebmacherovej zbierke erbov a periodiku Turul (1888) a erb Ulricha Hallera († 1334), ktorý sa nachádzal v kostole kapucínov v Norimbergu. V rokoch 1228 – 1501 bolo v tomto kostole pochovaných 350 patricijov mesta a medzi nimi aj príslušník rodu Haller (Siebmacher 1885 – 1892, 219, tb. 60).

Údaje o rodovom erbe, rozrastaní rodu vrátane genealogických tabuliek až do 20. storočia možno čerpať z pomerne rozsiahlej literatúry. Najmä L. Szádecky (1886a, 11 a n.; 1886b, 49 a n.) a Ö. Boncz (1886, 105 a n.) sa v roku 1886 podrobne venovali osobitne nemeckej a osobitne uhorskej vetve rodu. Z tejto aj ďalšej literatúry čerpáme údaje o jednotlivých členoch rodu so zameraním na Uhorsko, a to vrátane Sedmohradska (Nagy 1859, 26 a n.; Kempelen 1911 – 1932; Gudenus 1990, 503 a n.).

Obr. 1 Delo, celok

Rodový erb Hallerovcov

V Siebmacherovej zbierke erbov uhorskej šľachty je publikovaný takýto opis erbu rodu Haller v. Hallerkeö (Hallerstein) z roku 1528:

Erb je štvrtý; v 1. a 4. červenom poli je kosmý čierno-strieborný klin (t. j. starý erb Hallerovcov), 2. a 3. červeno-strieborno delené pole obsahuje v hornej červenej časti zlatý kolmo nadol orientovaný dovnútra prehnutý zlatý klin, v dolnom striebornom poli je čierny doprava kráčajúci lev (erb vymretých Hallerovcov).

Erb má dve prilby. Na prvej tvoria klenot červené býčie rohy (tzv. slonie choboty), pričom v každom z nich je zastoknuté pávie pero. Medzi parohmi vyrastá červenooodetá bezruká postava černocho (resp. torzo černošky) s čiernymi vlasmi (príp. s vrkočom) previzazanými bielou členkou s dvoma dozadu vľavými dlhými koncami. Prikrývadlá sú červeno-strieborné. Druhý klenot tvorí jelení paroh a krídlo s rovnakým obsahom ako má 2. a 3. pole štítu, avšak bez znamenia leva (t. j. krídlo je delené: v jeho hornom červenom poli je zlatý klin, dolná polovica pola je strieborná). Prikrývadlá sú červeno-zlaté.

Hallerovci používali takýto erb od roku 1528, nezmenený sa publikoval až do súčasnosti. Polepšenie erbu od kráľa Žigmunda (1433) získali Erhart a Pavol Hallerovci (udelenie zlatej koruny na prilbe a vyrastajúci černocho).

Polepšenie (rozšírenie) erbu cisárom Karolom (vo Wormse, 1. apríla 1521) bolo pre Bartolomeja a Wolfa Hallerovcov (spojenie staršieho klenotu s novším).

Polepšenie (rozšírenie) erbu cisárom Karolom V. (vydané v Speyeri, 28. marca 1528) bolo pre Konráda, Wolfa, Bartolomeja a Sebalda Hallerovcov.

Hallerovci sú pôvodným nemeckým rodom pochádzajúcim z Norimbergu. Ruprecht von Haller († 1504) zaradil medzi svojich rytierov kráľ Matej (Mathias) a počas jeho vlády prišiel Ruprecht do Pešti (Ofen) a neskôr sa stal zakladateľom váženej línie grófskeho rodu

Obr. 2 Delo, detail označenia VI:5, resp. N:5

Haller v. Hallerkeő (od 28. marca 1528 „v. Hallerstein“), prekvitajúcej aj v 19. storočí v Sedmohradsku.

Baronát získal 1. apríla 1699 Štefan Heller (!) v. *Hallerstein*. Grófsky titul v Sedmohradsku nadobudli synovia Štefana v. Hallera: Gabriel, Ján a Ladislav vo Viedni, a to 15. januára 1713. Literatúra uvádza, že rukopisný kódex o dejinách rodu z obdobia rokov 1198 – 1538 s erbami a portrétmi vlastnil gróf Eugen Haller z Balázstelke v Sedmohradsku.

Sedmohradský grófsky titul dokladá listina vydaná vo Viedni 18. júna 1753 pre Pavla v. Hallera, jeho brata Juraja a pre deti jeho nebohého brata Františka. Gróf František Haller bol v rokoch 1842 – 1845 chorvátskym bánom.

Aj V. Kempelen (1911) publikuje rovnaké základné údaje o rode Haller (hallerkői), ktoré sa zhodujú s údajmi Siebmachera (1885 – 1892) a Nagya (1859).

Ruprecht Haller († 1504) bol budínskym mešťanom a zakladateľom vetvy rodu žijúcej v Uhorsku, a najmä v Sedmohradsku. Prvé majetky – Fejéregyház, Langodár, Balázstelke v stolici Nagy a Kis Küküllő (dnes v Rumunsku) získal v roku 1553 listinou Peter Haller, kráľovský sudca (szebeni királybiró); kapjónské panstvo (v stolici Szolnok-Doboka, dnes v Rumunsku) získal Gábor Haller roku 1606 od Štefana Bocskaya.

Ríšsky baronát získala karintajská vetva rodu listinou vydanou vo Viedni 25. júna 1656, avšak táto vetva vymrela; sedmohradská vetva rodu získala baronát listinou vydanou vo Viedni 1. apríla 1699 (Gudenus 1990, 503).

Z fejéregyházskej vetvy pochádzajú synovia Štefana Hallera Gábor, Ján a Ladislav, povýšení 15. januára 1713 do grófskeho stavu; z kapjónskej vetvy získali grófsky titul Pavol Haller, ženatý s Kristínou Perényiovou, a ich deti Peter, Klára, Júlia. Grófsky titul získal aj jeho brat Juraj s manželkou, grófkou Barborou Csákyovou a ich synovia Juraj, Ján, Ignác, a to 18. júna 1753 (podľa J. Gudenusu kapjónská vetva vymrela v roku 1898). Obidve listiny boli vydané vo Viedni.

Vetva rodu žijúca v Nemecku získala baronát listinou vydanou v Mníchove 24. septembra 1790.

Rod sa podľa V. Kempelena členil na dve hlavné vetvy nazvané podľa rodových sídiel, a to na fejéregyházsku a kapjónsku, pričom obidve sídla sa nachádzali v stolici Küküllő na území dnešného Rumunsku.

Podľa súpisu šľachty z rokov 1754/1755 žili v Uhorsku príslušníci barónskej vetvy rodu Hallerovcov v Hevešskej stolici (Žigmund, Samuel); v Sabolčskej stolici (Samuel); v Satmárskej stolici (Samuel); príslušníci grófskej vetvy žili v Berežskej stolici (vdova po Alexandrovi Hallerovi Terézia Szentiványiová) v Biharskej stolici (Juraj, Pavol, Štefan)

Obr. 3 Delo, detail rodového erbu

Obr. 4 Hallerovský erb uverejnený v štúdiu
L. Szádeczkeho (Turul, 1886)

mínal F. Haller. Meno Jozefa Hallera žijúceho v dnešnej Nižnej Šebastovej – dnes súčasť Prešova – sa spomína v 20. rokoch 19. storočia v súvislosti s jeho plánom na zmenu postavenia (išlo o zrovnoprávenie postavenia) židovských obchodníkov s obchodníkmi organizovanými v tomto čase v gildách (Forbat 1953, 291 a n.). V Zemplínskej župe na Slovensku sa ešte medzi zemepánmi v 19. storočí spomínal František Haller v obci Dobrá nad Ondavou (dnes súčasť obce Kvakovce). V monografii o Bratislavskej župe edície uhorských žúp sa rod Hallerovcov nespomínal.

Na území dnešného Maďarska bol (generál) Samuel Haller, resp. Hallerovci zemepánmi v lokalitách Heves, Ecseg, Hollokó, Jobbágy, Nagylóc, Nógrádsipek, Rimóc, Samsonháza a Szécsény (Heves Vármegye; Nógrád Vármegye; Gömör-Kishont Vármegye; Pozsony Vármegye; Lelkes 1998).

Zaujímaví členovia rodu

V Uhorsku žil ako prvý Ruprecht Haller, ktorý prišiel koncom 15. storočia z Nemecka do Budína. Kráľ Matej ho povýšil na rytiera. Rod sa ďalej rozvíjal od prvej polovice 16. storočia jeho potomkami.

Ruprecht, tiež Rupert († 1504 – podľa Turul z roku 1886, rok úmrtia 1500 uvádza Nagy), zanechal piatich synov, a v tomto čase žili v Pešti Bartolomej Haller a Konrád Haller v Košiciach.

Ruprechtov syn *Peter Haller* (1500 Budín – 12. 12. 1570 Sibiu – Nagyszeben či Szeben, Sibiň, Rumunsko) sa ako 26-ročný zúčastnil bitky pri Moháči. Členovia rodu sa v pohybovom 16. – 18. storočí zapísali do dejín Sedmohradska najmä v časoch bojov o trón počas

v Sabolčskej stolici (Štefan a Jozef) a v Szmárskej stolici (Štefan).

Monografie o uhorských župách (Mayarország Vármegyei és Városai) zo začiatku 20. storočia uvádzajú Hallerovcov ako zemepánov (alebo dokladajú ich prítomnosť) v niekoľkých obciach Novohradskej a Zemplínskej župy, ktoré sa nachádzajú na dnešnom území Slovenska aj Maďarska. V roku 1770 sa medzi zemepánmi viacerých obcí na Slovensku najčastejšie uvádza meno generála Samuela Hallera, a to v novohradských obciach Budiná, Dobroč, Tomášovce a Gregorova Vieska (dnes súčasť obce Tomášovce), Lovinobaňa, Polichno, Cinobaňa a Točnica. Ďalšia literatúra uvádza v roku 1693 Daniela (?) Hallera ako zemepána v obci Veľká Ves a v obci Nižná Šebastová boli poslednými zemepánmi Hallerovci, z nich sa menovite spomínal F. Haller.

protihabsburských povstanií a bojov s Turkami. Spomenutý Peter získal rodu majetky v Sedmohradsku – v roku 1543 sa stal kráľovským sudcom v meste Sibiu a tiež sedmohradským pokladníkom. Uhorský kráľ Ferdinand I. (uhorský kráľ 1526 – 1564, cisár od roku 1558) ho 20. decembra 1552 vyznamenal: vymenoval Petra Hallera za sibijského kráľovského sudcu a svoju priazeň završil kráľovskou donáciou, ktorou Haller získal 19. novembra 1553 vo Fejérskej stolici majetky Fejéregyház a Langodár a v stolici Küküllő majetok Balázstelke. Peter Haller si spoločenský vzostup ďalej posilnil aj svojím druhým sobášom, keď sa oženil s Katarínou, dcérou popredného šľachtica Petra Keménya, ktorý patrila k najstarším sedmohradským rodom. Potom konvertoval – prestúpil na evanjelickú vieru a v Sibiu dal postaviť veľký evanjelický kostol. Petrom Hallerom počnúc žili členovia rodu aj v Sedmohradsku.

V čase politických búrok a bojov o moc pôsobili Hallerovci v sedmohradskej politike, boli veliacimi dôstojníkmi, generálmi, ale zastávali aj posty v stoličnej správe. S ich menom sú doteraz spojené nielen majetky, ktoré im patrili pred niekoľkými storočiami, ale aj stavebno-historické pamiatky dodnes uvádzané v miestopisoch lokalít, kde žili – napríklad v Sibiu ich kaštieľ či bašta (Haller-básty).

Petrovými vnukmi boli Štefan a Juraj. *Štefan* († 1657) žil vo Fejéregyháze, bol hlavný župan stolice Küküllő a krajinský poľný maršal, pôsobil v službách Juraja II. Rákocziho. Oženil sa najprv s Juditou Kendyovou de Sz. Iván a potom s Annou Máriou Barkóczyovou de Szala. Bol zakladateľom fejéregyházskej hlavnej vetvy rodu. Postavil o. i. aj kaštieľ v rodovom sídle Fejéregyház. *Juraj* († 20. 4. 1633 ako 39-ročný) bol satmárskym kapitánom a krajinským hlavným kapitánom. Bol zakladateľom kapjonskej hlavnej vetvy rodu, ktorá podľa J. J. Gudenusa (1990, 504) vymrela v roku 1898. Juraj sa oženil s Barborou Nyáryovou, mal dcéru Helenu (Ilonu) vydatú za Žigmunda Lónyaya a tiež syna Samuela I. Juraja Hallera pochovali v leleskom kostole, kde sa podľa literatúry (Nagy 1859) nachádzal aj jeho náhrobok. V Lelese na Slovensku (v presbytériu kostola) sa ich náhrobníky podľa informácií pracovníkov Pamiatkového úradu SR dnes nenachádzajú (za informáciu ďakujeme kolegovi z Pamiatkového úradu SR, J. Gembickému a H. Žažovej). Informácie o lokalite Leles (Lelesdu, nem. Lelsdorf) v Rumunsku nemáme dostupné, doposiaľ negatívny ohlas malo aj dohľadávanie v lokalite s týmto názvom v dnešnom Maďarsku, kde do roku 1901 používal názov Leles dnešný Tarnalelesz v Hevešskej župe.

Spomenutý Juraj Haller († 1663) sa istý čas nepochybne zdržiaval aj na území dnešného Slovenska. Počas povstania, na čele ktorého stálo sedmohradské knieža Gabriel Bethlen, sa boje odohrávali aj na území Slovenska. Bethlen

Obr. 5 Bartolomej Haller žijúci v prvej tretine 16. storočia v zbroji s rodovým erbom (Turul, 1886)

Obr. 6 Rodový erb Hallerovcov uverejnený v Siebmacherovej zbierke erbov (Uhorsko, Sedmohradsko, Chorvátsko, Slavónsko)

Obr. 7 Rodový erb Hallerovcov v publikácii I. Nagya – v klenote nie je torzo černocho, polpostava má aj ruky

vtrhol v auguste roku 1619 na východné Slovensko, obsadil Košice, bol vyhlásený za správcu Uhorska a ochrancu nekatolíckeho obyvateľstva. Jeho vojsko, ku ktorému sa pridali aj uhorskí povstalci, postupovalo na západ. Obsadili Filákov, stredoslovenské banské mestá, Levice, Nové Zámky, Trnavu a napokon aj Bratislavu (16. októbra 1619), kde mu odovzdali uhorskú kráľovskú korunu. Armáda posilnená o vojsko českých a moravských stavov potom pokračovala na Viedeň. Gabriel Bethlen prišiel do Bratislavy, kam palatín Žigmund Forgáč /Forgách zvolal uhorský snem.

V. Kopčan a K. Krajčovičová (1983, 73) publikovali preklad – výňatok z kroniky osmanského historika Ibrahima Pečevihho k rokom 1620 – 1626, kde sa konkrétne spomína aj Bethlenov dôstojník Juraj Haller († 1633):

Roku 1030 (1619 – 1620) išiel Gabriel Bethlen s veľkým vojskom spoločne s islamskými vojakmi na Bratislavu. Obklúčil hrad a začal ho delami ostreľovať. Islamské vojsko medzitým vypálilo a vyplienilo okolie. Keď proti nim vyšlo nemecké vojsko, vybojovali veľký boj a stali sa víťazmi. Veliteľa menom Juraj Haller poslal (Bethlen) do okolia Kaniže, Batthyányho syn ho s tamojším uhorským vojskom porazil a tento pustošil a vypaloval slovinské, chorvátske a nemecké dediny. Islamské vojsko, ktoré vtedy prišlo k Viedni, spustošilo okolie a vrátilo sa s množstvom koristi...

Vzhľadom na predmet nášho záujmu sa ďalej zameriame aj na potomkov uvedeného Juraja.

Jurajov syn Samuel († 1643) bol tiež vojakom, mal hodnosť diósgyőrskeho hlavného kapitána (hrad Diós Győr, dnes v Maďarsku), zahynul ako 30-ročný v bitke pri Egeri v roku 1643; pochovali ho rovnako ako otca v leskom kostole. Jeho potomkovia získali barónsky (1699) aj grófsky (1753) titul.

Samuel bol ženatý s Evou Károlyiovou, mal synov Samuela (? v literatúre tohto Samuela spomína bez ďalších podrobností len I. Nagy s poznámkou, že roku 1699 získal baronát; môže ísť o omyl I. Nagya) a Juraja II.

Juraj II. († 1711) bol szolnockým hlavným županom, oženil sa dva razy: prvou manžel-

kou bola Anna Bánffyová (z rodu lučenských Bánffyov – *losonczy Bánffy*), druhou Eva Bethlenová. Juraj II. mal dvoch synov, ktorí sa dožili dospelosti, a to *Samuela II.* († 1742) a *Juraja Jána* († ?), ktorý sa stal radcom, bol ženatý s Annou Kornisovou (jej otec Gašpar Kornis používal prídomek *ruszkai* – Ruska je lokalita v dnešnom Rumunsku v župe Krassó-Szörény) a spomedzi jeho početných potomkov treba spomenúť aspoň syna *Pavla* († 1766), ktorý získal grófsky titul.

Samuel II. sa oženil s Júliou Barkóczyovou (dcérou Františka Barkóczyho, zemplínskeho hlavného župana, od roku 1677 grófa); mali sedem detí. Z nich uvedieme *Žigmunda*, c. k. komorníka a prísediaceho (súdnej) tabuly, Imricha – tento si vybral vojenskú dráhu a opäť *Samuela III.*, ktorý si tiež zvolil vojenskú kariéru. Samuel III. († 1777) dosiahol hodnosť generála (1741) a postavil vlastný peší pluk. Treba poznamenať, že v tomto čase pechota v boji využívala aj ľahké delostrelectvo. Hallerov pluk v druhej polovici 19. storočia ešte existoval, v tomto čase už používal označenie 31. peší pluk (Dangl – Segeš 1996, 19 a n.; historici vojenstva považujú rok 1741 za prelomový. V súvislosti s vojnou o rakúske dedičstvo snem v Bratislave zák. článkom č. 63/1741 vyhlásil generálnu insurekciu a požiadavku vzniku nových plukov. Veliteľov nových plukov a štábnych dôstojníkov menovala priamo Mária Terézia. Podľa patentu z 21. októbra 1741 vzniklo teda šesť uhorských peších plukov, ktorým velili šľachtici z rodov Ujváry, Haller, Forgách, Andrassy, Szirmay a Bethlen. Hallerov, neskôr 31. peší pluk, verboval vojakov v stoliciach okolo Tisy. V druhej polovici 18. storočia bolo v habsburskej armáde najpočetnejšie práve pešie vojsko, ale vzrastal aj význam delostrelectva).

Generál (poľný maršal ?) Samuel Haller sa oženil s Máriou Annou Peugréovou, vlastnil panstvo Heves, ktoré sa nachádza na území dnešného Maďarska. Nemal synov, len tri dcéry: Jozefu, Alžbetu a Antóniu. Samuelovými dcérami táto vetva rodu vymrela po meči.

Všetky tri dcéry navštevovali niekoľko rokov vzdelávací inštitút Notre Dame v Bratislave.

Najstaršia dcéra *Jozefa* (Mária Jozefa) žila v konvikte Notre Dame v rokoch 1748 – 1752. Potom sa vydala za grófa Tomáša Berényiho a mala syna Juraja, ktorý zomrel bez potomkov (Nagy 1857, 22 a n.; 1859, 30 a 37; Vávrová-Štibraná 2003, 128).

Prostredná dcéra *Alžbeta* nastúpila do konviktu ako 11-ročná v roku 1749 a bola tu takmer šesť rokov. Odišla zrejme v januári 1756 ako 17-ročná. Vydala sa za grófa Jána Hunyadyho a narodil sa jej syn Jozef (1774 – 1822), v rokoch 1806 – 1812 kráľovský korniarik (Vávrová-Štibraná 2003, 128).

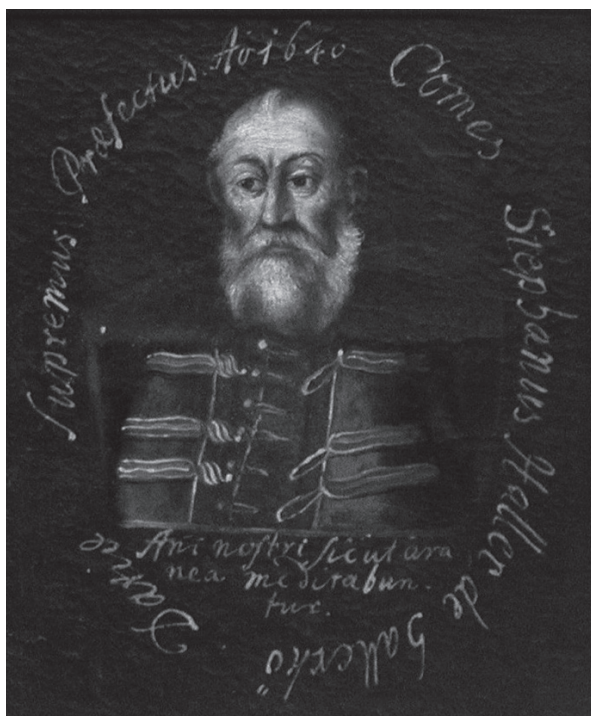
Najmladšia *Antónia* prišla do konviktu asi 9-ročná v roku 1749 a vzdelávala sa tu takmer deväť rokov, až do roku 1758. Potom sa vydala za Karola Révaya, ale manželstvo ostalo bezdetné. Keď ovdovela, po druhý raz sa vydala za Františka Jozefa Bruderna. Jej manželstvo malo priamu podporu kráľovnej Márie Terézie, vďaka nej získal František Jozef Brudern titul baróna (1771) aj povýšenie z plukovníka na generála. Rod napokon získal aj uhorský indigenát (Jozef Brudern v roku 1791 – Nagy 1857, 241; Kempelen 1911 – 1932 – rod Berényi (Karancsberényi), gróf; rod Brudern, barón; Vávrová-Štibraná 2003, 131 a n.; Turul 1897). Antónii sa narodili tri deti – Jozef, Samuel a Antónia. Jozef († 1832) c. k. komorník zomrel slobodný a bezdetný, Samuel sa oženil s grófkou Teréziou Praschma, žil vo Viedni, Bratislave a Pešti. Mal tri deti, ale napriek tomu rod po meči vymrel v 50. rokoch 19. storočia.

Obr. 8 Muži z rodu Hallerovcov žijúci v 15. – 17. storočí (Turul 1886). Na vyobrazení sú označení číslom 4 – Gabriel Haller († 1608), 5 – Štefan Haller (nar. 1560), 6 – Michal Haller († 1596), 9 – Ján Haller († 1697), 10 – Peter Haller († asi 1670)

Obr. 9 Manželky vybraných mužov rodu Haller (Turul 1886). Na vyobrazení sú označené číslom
 1 – Katarína Müntzerová, manželka Ruprechta Hallera, 4 – Judita Kendyová, manželka Štefana Hallera,
 10 – Žofia Bethlenová, manželka Petra Hallera.

Obr. 10 Portrét Štefana Hallera z roku 1640, zbierky Múzea vo Svätom Antone

Potréty Hallerovcov v múzeách a galériách

V zbierkach slovenských múzeí sme zatiaľ našli aj údaje o dvoch portrétoch príslušníkov šľachtického rodu Haller, tretí portrét sa nachádza v Maďarskej národnej galérii v Budapešti.

Múzeum vo Svätom Antone vlastní zbierku 56 miniatúrnych portrétov uhorských hrdinov, ktorá vznikla v čase od konca 17. storočia do prvej polovice 18. storočia podľa grafických predloh Eliasa Widemanna, činného v rokoch 1634 – 1666 (<http://abart.artarchiv.cz/osoby>, zo dňa 24. 3. 2008). Galériu zaslúžilých dal pravdepodobne vyhotoviť gróf Štefan II. Koháry ako pripomienku na svojho otca Štefana, ktorý zahynul v bitke pri Leviciach v roku 1664. Tu sa nachádza aj portrét hlavného veliteľa (*supremus praefectus*)

grófa Štefana Hallera de Hallerkő s vročením 1640 (Učniková 1980, 51; za informácie ďakujem aj p. M. Ďurianovej z Múzea vo Svätom Antone z 10. 1. 2008). Je zhodou okolností, že prapravnúčka Štefana Koháryho Mária Terézia Koháryová (1761 – 1812/1815?) sa koncom 18. storočia vydala za potomka portrétovaného hrdinu Štefana Hallera. Márii Terézii Koháryovej a c. k. komorníkovi Jozefovi Hallerovi (1771 – 1854) sa narodili traja synovia: Ludovít (* 1791 – † 1847), Ignác (* 1794) a František (* 1796 – Nagy, zv. 5, 28 – 13 a 289). Domnievam sa, že na svätoantonskom portréte je zobrazený hlavný župan stolice Küküllő a významný krajinský vojenský veliteľ Štefan Haller († 1657).

Oveľa známejšie sú tzv. portréty modrých dám – šľachtičien, ktoré sa vzdelávali v bratislavskom inštitúte Notre Dame. Konvikt sa tešil podpore uhorskej kráľovnej Márie Terézie, ktorá ústav navštevovala a korešpondovala s predstavenou kláštora. Len v SNM-Múzeu Červený Kameň sa v hradnej obrazárni nachádza sedem portrétov mladých dám odetých v modrých róbach. Portréty, ktoré boli súčasťou rozsiahlejšej kolekcie vznikli v rokoch 1756 – 1768. Autorom portrétov bol známy bratislavský portrétista šľachy a bohatých mešťanov Daniel Schmiddeli (Schmidelly, Schmidely). Na Červenom Kameni je zachovaný portrét baronesy Antónie Haller de Hallerstein z roku 1758. Antónia bola najmladšou dcérou Samuela III. Hallera, ktorá sa neskôr vydala za Karola Révaya. Do kolekcie modrých dám patrí aj portrét jej staršej sestry baronesy Alžbety, z prelomu rokov 1755/1756, od toho istého umelca. Alžbetin portrét sa dnes nachádza v Maďarskej národnej galérii v Budapešti. Mladé šľachtičné mali v čase portrétovania 15 – 17 rokov.

Portrétmi tzv. modrých dám sa pred niekoľkými rokmi podrobnejšie zaoberala slovenská historička umenia Ingrid Vávrová-Štibraná a jej štúdia obsahovala aj genealogické údaje o Hallerovcoch (Vávrová-Štibraná 2003, 122 a n.).

Vzhľadom na literatúrou doložené majetky Samuela III. Hallera na území Slovenska ako aj ich rodinné väzby na viaceré šľachtické rody zo Slovenska možno ešte očakávať dopĺňanie ďalších údajov o Hallerovcoch na našom území.

ZÁVER

Vychádzajúc z uvedených vybraných údajov sa domnievame (ak výskum v budúcnosti neprinesie presnejšie informácie), že delo v zbierkach Slovenského národného múzea-Archeologického múzea sa na územie dnešného Slovenska mohlo dostať zrejme najskôr počas stavovských povstaní, resp. počas protitureckých bojov. Najpravdepodobnejšie generál Samuel III. Haller (syn Samuela, ktorý zomrel v roku 1742) by mohol byť tým členom rodu, ktorý najneskôr v polovici či v druhej polovici 18. storočia dal vyhotoviť zbraň označenú vlastným rodovým erbom. Možno predpokladať, že delo bolo určené priamo pre Hallerov peší pluk, založený v roku 1741. Naznačuje to azda aj vyrazená sigla (zrkadlovo otočené písmeno N a číslovka 5, resp. číslovky VI: 5.) na pravom hrote hlavne, ktorým sa zbraň vkladala do dreveného lôžka.

Obr. 11 Portrét Antónie Hallerstein, zbierky SNM-Múzea Červený Kameň

LITERATÚRA

BONCZ, Ö. 1886/3: A Haller-család művelődéstörténeti szempontból és nemzetségkönyvük magyar viselet-képei... In: Turul, s. 105–123.

DANGL, V. – SEGEŠ, V. 1996: Vojenské dejiny Slovenska III. 1711 – 1914. Bratislava.

FORBAT, E. 1959: Dejiny bratislavského obchodu. Bratislava.

GÖMÖR-KISHONT VÁRMEGYE. Budapest, b. d.

GUDENUS, J. J. 1990: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I. Budapest, s. 503 – 513.

HABÁŇ, P. 2007: Delá v zbierkach Slovenského národného múzea-Archeologického múzea v Bratislave. In: Zbor. SNM 101, Arch. 17, s. 259–262.

HEVES VÁRMEGYE. Budapest b. d. (asi rok 1909)

KEMPELEN, B. 1911 – 1932.: Magyar nemes családok I – XI. Budapest, zv. IV.

KOPČAN, V. – KRAJČOVIČOVÁ, K. 1983: Slovensko v tieni polmesiaca. Martin.

- LELKES, Gy.1998: Magyar helységnev-azonsító szótár. Talma Könyvkiadó, Baja.
- NAGY, I. 1859: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal V. Pest, s. 26– 38.
- NÓGRÁD VÁRMEGYE. Budapest, b. d. (asi 1911)
- POZSONY VÁRMEGYE, b. d.
- SIEBMACHER, J. 1885 – 1892: J. Siebmacher´s grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn. Nürnberg.
- SZÁDECZKY, L. 1886/1: A Haller grófok nemzetség-könyve. I. Czimerek. In: Turul 1, s. 1–11;
- SZÁDECZKY, L. 1886/2: A család története. In: Turul /2, s. 49–72; Turul 1886/4, s. 4.
- UČNÍKOVÁ, D. 1980: Historický portrét na Slovensku. Martin.
- VÁVROVÁ-ŠTIBRANÁ, I. 2003: Podobizne absolventiek šľachtického vzdelávacieho inštitútu Notre Dame v Bratislave (Katalóg doposiaľ známych portrétov „uniformovaných“ i „neuniformovaných“ chovaniak z druhej polovice 18. storočia). In: Ars 2.
- <http://abart.artarchiv.cz/osoby>, zo dňa 24. 3. 2008.

EIN FAMILIENWAPPEN AUF EINEM FELDGESCHÜTZ IN SLOWAKISCHEM NATIONALMUSEUM - ARCHÄOLOGISCHEM MUSEUM

JANA ORŠULOVÁ

In Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums - Archäologischen Museums in Bratislava befindet sich unter der Reg. Nr. AP 26 305 das Rohr von einem Feldgeschütz aus der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts. Zum ersten Mal hat es P. Habáň beschrieben (2007, 259 ff.). Dieses Sammlungsstück ist nicht nur als eine gut erhaltene Waffe interessant, sondern auch als wertvolle Quelle. Es enthält ein zeitgenössisches heraldisches Denkmal, nämlich das Wappen der Adelsfamilie Haller.

Die Studie befasst sich zuerst mit der altertümlichen Familie Haller, die bereits an der Wende vom 12. zum 13. Jahrhundert in Deutschland belegt ist. Sie beschreibt das Familienwappen und dessen Entwicklung und widmet sich kurz den interessanten Persönlichkeiten dieser Familie in Bezug auf deren Wirkung in Ungarn, bzw. auf dem Gebiet der heutigen Slowakei. Der Beitrag ist mit einem Verzeichnis der bekannten Porträts der Haller-Familie in Museen und Galerien beendet.

Zu den interessantesten Persönlichkeiten der Familie gehörte General Samuel III. Haller († 1777), der im Jahre 1741 eigenes Infanterie-Regiment aufgestellt hat. Dieses Regiment genannt nach seinem Gründer existierte noch in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts (derzeit bereits als das 31. Infanterie-Regiment). Das Geschütz in den Sammlungen des Slowakischen Nationalmuseums - Archäologischen Museums gelangte aufs Gebiet der heutigen Slowakei höchstwahrscheinlich während der Ständeaufstände, bzw. während der gegentürkischen Kämpfe. Am wahrscheinlichsten war es General Samuel III. Haller (der Sohn von Samuel, der im Jahre 1742 gestorben ist), der spätestens in der Mitte oder in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts die Waffe mit eigenem Familienwappen herstellen ließ. Das Geschütz war vermutlich direkt für Hallers Infanterie-Regiment bestimmt. Dies wird auch durch das eingeprägte Sigel (spiegelverkehrte Buchstabe N und die Zahl 5, bzw. Zahlen VI: 5) auf der rechten Spitze des Geschützrohrs angedeutet, mit der die Waffe in ein Holzbett eingelegt wurde.

*PhDr. Jana Oršulová, Slovenské národné múzeum, Žižkova 16, P.O. BOX 13,
810 06 Bratislava 16, Slovenská republika
orsulova@snm.sk*